

SECUNDA PARS

ARTIS LOGICÆ

Expeditis in prima parte Logicæ his, quæ ad formam ratiocinandi et resolutionem prioristicam spectant, restat in hac secunda parte, ad complementum totius artis, agere de materia illius, quæ pertinet ad resolutionem posterioristicam; quæ tractatio longior est et prolixior, quia materia artis plura solet habere tractanda, quam ipsa forma.

Notandum est igitur quod omne iudicium mentis est quædam resolutio, seu assensus, et, si sit ultimum, est quasi definitiva quædam sententia; tunc autem certo et firmiter traditur, quando per suas probationes resolvitur in sua principia, cum quibus habet connexionem. Ut autem diximus in prima parte Summularum, ex D. Thoma, 1 Poster., lect. 1, firmitas iudicii sumitur vel ex parte formæ ratiocinandi, vel ex parte materiæ. Ex parte formæ, quatenus innititur conclusio rectæ dispositioni et colligationi præmissarum ad inferendum, quæ nomine consequentiæ, seu argumentationis appellari solet: unde requiritur bonitas, seu firmitas consequentiæ ad rectam resolutionem iudicii. Ex parte materiæ, quando per propositiones necessarias et per se connexas fit resolutio usque ad principia per se nota, ex quibus deducitur

demonstratio; et de his agimus in hac secunda parte Logicæ. Quæ enim pertinent ad partem topicam, quæ agit de probabilibus, et quæ pertinent ad libros Elenchorum, qui agunt de parte sophistica, omittuntur in præsentia, quia non agunt de certa et perfecta resolutione iudicii, et ideo solum libri Priorum et Posteriorum vocantur analytici ab Aristotele, id est resolutorii, quia solum in illis docetur firmitas et certitudo resolutionis tam prioristica ex parte formæ, quam posterioristica ex parte materiæ.

Quia ergo materia requisita ad demonstrationem, seu resolutionem certam, sunt propositiones necessariæ et per se, illæ autem sunt per se, in quibus essentialia prædicata, vel propriæ passionis prædicantur, quia hæc sola habent necessariam connexionem cum subjecto, ut ex 1 Poster., cap. 11, constat, illæ autem sunt propositiones contingentes, in quibus accidentaliter prædicata dicuntur; ideo conveniens modus inveniendi istam materiam necessariam et per se sumitur explicando coordinationes prædicamentorum, in quibus res omnes ad sua capita et genera reducuntur, et in unoquoque illorum ponuntur prædicata superiora et inferiora, inter quæ in-

venitur essentialis connexio, ex quibus definitio rei integratur, et similiter manifestantur proprietates eujusque prædicamenti, vel saltem ponuntur prædicamenta in quibus eujusque naturæ proprietates collocantur, unde saltem in generali possumus colligere materiam propositionum et connexionum necessariarum, nam in particulari id cognoscere pertinet ad particulares scientias. Rursus quia prædicamenta, quæ sunt coordinationes generum et specierum, cognosci non possunt, nisi ipsa prædicabilia, quæ sunt modi prædicandi essentialiter vel accidentaliter, in quibus vel in quale, cognoscantur, ideo tota materia Artis Logicæ, de qua in hac secunda parte agimus, in his tribus continetur, scilicet: in prædicabilibus, quæ sunt modi prædicandi, in quibus distinguitur modus essentialis et quiddativus a modo accidentali, vel qualificativo; deinde in decem prædicamentis, ad quæ tanquam ad decem classes et summa genera reducuntur omnes naturæ rerum, et earum gradus, atque essentialia prædicata; et tandem in libris Posteriorum, in quibus docentur formari propositiones necessariæ et per se, et fieri demonstrationes scientificæ.

Et licet plura ex his, quæ de prædicamentis tractantur, et de universalibus, et prædicabilibus ad Metaphysicam spectent, ideoque breviter et sobrie a Logico debeant tractari, plura tamen in his disputandis consumuntur, quam in ipsis libris Posteriorum enucleandis. Nec mirum, quia plura solent in præparationibus rerum consumi, quam in ultima perfectione, ad quam ordinantur: sicut in intelligibilibus per plures discursus pervenitur ad ultimam sententiam, quæ brevissima est; et in naturalibus, substantialis generatio in instanti perficitur, et in

multo tempore accidentaliter alteratio ad eam disponit.

Prius autem quam ea quæ pertinent ad objectum Logicæ juxta ordinem præfatum explicanda aggrediamur, de ipsa scientia Logicæ, quasi præliminarem quæstionem præmittemus, ut cognita scientia facilius ad objectum ipsius cognoscendum deveniamus.

QUÆSTIO I.

DE LOGICÆ, QUALIS SIT ET AD QUÆ SE
EXTENDAT.

In hac quæstione ordinem illum sequemur, quem servavit D. Thomas, in præliminari quæstione Theologicæ, ut prius incipiamus a necessitate ipsius Logicæ, quod pertinet quasi ad quæstionem *an est*; deinde de ipsa quidditate scientiæ eujusque qualitate et specifico objecto agemus. Quæstiones autem communes, ut de unitate et diversitate scientiæ, et an sit una qualitas, in lib. Post. inquirentur. Nec opus est majorem notitiam præmittere de ipsa Logica ante istas quæstiones præliminarias, quam quæ habetur ex notatis in initio Summularum, et quæ in istamet quæstione accipi potest, sicut de Theologia in ipsa quæstione præliminari, et non ante, traditur ejus notitia.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Ars Logicæ sit necessaria simpliciter ad alias scientias adquirendas.

Fere tota difficultas hujus articuli pendet ex intelligentiâ terminorum, qui in titulo ponuntur. Primo enim loquimur de *arte Logicæ*, id est de Logica artificiosa; non de naturali;

naturalis enim non est aliud, quam ipsum lumen naturale utens discursu, de quo nulla potest esse difficultas quod requiratur non solum ad omnes scientias, sed etiam ad omnes discursus non scientificos. Sed inquirimus de Logica, prout modo artificioso procedit in formandis discursibus et demonstrationibus.

Secundo, nomine *scientiæ* potest intelligi, vel scientia solum quoad substantiam in statu imperfecto, sicut in prima demonstratione generatur scientia quantum ad substantiam, quod est convincere intellectum certo et evidenter; vel potest intelligi scientia in statu perfecto scientiæ, et quæ simpliciter denominat scientem, et est illa qua non solum convincitur intellectus, sed etiam qua per se discurrere potest circa ea, quæ ad plenam notitiam objecti talis scientiæ spectant, et ab oppositis erroribus, seu impugnationibus se defendere. Et potest utroque modo sumi scientia, quando in presenti inquiritur de necessitate Logiciæ ad illam.

Tertio proponimus in titulo: *An Logica sit necessaria simpliciter*. Et sumitur hic necessarium *simpliciter* non pro necessario *absoluto*, quod sumitur ex parte alicujus causæ intrinsecæ, materiæ sive formæ, sicut est necessarium hominem esse rationalem, et esse mortalem; sed pro necessario *relative*, seu ad aliud, id est ad finem aliquem consequendum. Et hoc necessarium ad finem dicitur dupliciter, vel quod est necessarium simpliciter, vel secundum quid. Simpliciter, quando requiritur ad ipsum esse rei vel acquirendum, vel conservandum, sicut cibus et respiratio requiruntur ad vivendum. Secundum quid, quando requiritur ad bene esse, id est, vel ad aliquod majus commodum, vel majorem ornatum, non ad ipsum esse secundum se. De quibus distri-

butionibus necessarij absoluti et respectivi, simpliciter et secundum quid, videatur D. Thomas, v Metaph., lect. vi.

Quia ergo nemo dubitat Logicam ad minus esse utilem, seu necessariam secundum quid, id est ad melius et commodius esse ipsarum scientiarum, tota difficultas reduci- tur ad hoc ut videamus an sit simpliciter necessaria.

RESOLUTIO. Sit unica conclusio: Ad scientias speculativas artificialis Logica est simpliciter necessaria quantum ad statum perfectum scientiæ, et quoad ejus conservationem et quasi nutritionem, non quoad imperfectum esse et quasi primam generationem scientiæ. — Itaque potest dici necessaria simpliciter sine addito, et non simpliciter omnibus modis. Sicut respiratio et cibus dicitur necessarius simpliciter animali, non quia requiratur omnibus modis et pro omni statu, nam in ventre matris, quando primo generatur animal, nec cibo indiget, nec respiracione; nihilominus tamen dicuntur simpliciter necessaria animalia, quia non ad aliquem ornatum, vel utilitatem superadditam, sed ad ipsum esse animalis non primo generandum, sed conservandum, vel nutriendum necessaria sunt.

Et dicimus *ad scientias speculativas esse necessariam Logicam*, non ad practicas, quia practica solum respiciunt rectitudinem operis, sive interni, sive externi, non autem ipsam indagacionem veritatis; unde solum indigebunt prudentia, vel arte, quæ dirigunt ipsam honestatem, seu rectitudinem agibilium et factibilium, non vero Logica, quæ solum dirigit rectitudinem discurrendi circa veritatem.

Et per hanc conclusionem componimus oppositas sententias, quæ circa necessitatem Logiciæ versan-

tur. Quibusdam existimantibus Logicam solum esse utilem, non simpliciter necessariam, ut Conimb., q. vi, proem., art. ii, et alii. Aliis, esse necessariam simpliciter omnibus modis, sicut causa universalis requiritur simpliciter ad omnes actiones causæ particularis, ut Arauxo, ii Met. q. iii, a. iii, et alii.

Nos autem dicimus esse simpliciter necessariam absolute loquendo, sed non omnibus modis et pro omni statu cujuscumque scientiæ. Potest enim aliquid simpliciter dici tale, vel quia absolute et sine addito est tale, vel quia omnibus modis et secundum omnem considerationem dicitur tale, ut bene observat S. Thomas, iii p., q. L, art. v; et quod est simpliciter tale primo modo aliquam recipit latitudinem, et potest dici necessarium, vel tale simpliciter, licet non omni modo et sub omni statu necessarium sit. De qua conclusione videatur Cursus Carmel., disp. proem., q. vii.

Prima ergo pars conclusionis, scilicet quod Logica non sit simpliciter necessaria, id est omnibus modis ad alias scientias, ex eo manifeste constat, quia Logica non requiritur ad alias scientias, nisi tanquam ars et instrumentum acquirendi illas; effectus autem artis non ita dependet ab arte, ut non possit aliquo modo, saltem imperfecte fieri sine illa. Sicut dicit Philosophus, ix Metaphys., tex. vii, quod « addiscens artem operatur actionem artis sine arte », quod explicat ibi D. Thomas, lect. vii, in fine, « quia potest homo aliquo modo exire in scientiam et virtutis actum, antequam habeat habitum scientiæ et virtutis, quo ad apte perfecte operatur ». Et quidem si ita non esset, non possent ipsæ artes et scientiæ nostris actibus acquiri, nam saltem illi primi actus, quibus acquiruntur, non possunt ab arte procedere, siquidem generant illam;

ergo similiter aliquæ demonstrationes non pendunt necessario a Logica, saltem quæ generant primam demonstrationem Logiciæ. Licet enim illæ demonstrationes non sint sine Logica generata per illas, non tamen ad illas requiritur Logica, sed ex illis procedit: et si demonstratio fiat in materia alterius scientiæ, potest percipi et convincere intellectum non habentis habitum scientiæ, adquiret quidem habitum scientiæ, ad quam pertinet illa demonstratio, sed non habitum Logiciæ, de ejus præceptis tunc non edocetur.

Denique pro hac parte videnda est doctrina D. Thomæ, vii Metaph., lect. viii; et i p., q. cxvii, art. i; et ii Contra Gent., c. lxxv. Ubi duplex genus artium distinguit: « Quædam sunt in quarum materia non est aliquod principium agens ad effectum artis producendum, sicut in lignis vel lapidibus non est aliqua vis activa movens ad constitutionem domus, quæ est effectus artis edificatiæ. Aliquando vero est ars, in ejus materia est principium movens ad producendum effectum artis, sicut patet in medicina, quia in corpore infirmo est aliquod principium activum ad sanitatem; et effectum artis primi generis nunquam producit natura, sed semper fit ab arte, effectus autem secundi generis fit ab arte, et aliquando a natura sine arte. » Ita D. Thomas. Cum ergo Logica versetur circa opera intellectus dirigenda, in qua invenitur principium movens ad scientiæ procedendum, sicut in corpore ad sanitatem, potest utique sine arte fieri aliquando effectus artis Logiciæ, et ita non est simpliciter necessaria ad omnem demonstrationem et scientiam, pro quocumque statu et modo.

Secunda vero pars conclusionis, scilicet quod requiratur simpliciter ad statum perfectum scientiæ, et ad ejus conservationem, sumitur ex

D. Thoma, tum in Opuscul. LXX, quæst. ultima, art. 1, ad 3, ubi dicit: « Quod necessitas requirit ut in addiscendo incipiamus a Logica, licet non sit facilius aliis scientiis, quia aliæ scientiæ ab ipsa dependent. » Tum in II Metaph., lect. ult., et I Posterior., lect. 1, ubi dicit: « Logica ordinari ad hoc, ut facile, et prompte, et sine errore procedatur: » constat autem quod sine errore procedere, non solum est utile, sed simpliciter necessarium ad ipsum esse aliarum scientiarum. Et constat manifeste quod nuda potentia intellectus, sine arte adjuta, non potest cognoscere omnes defectus consequentiarum, et scientificæ attingere bonitatem cujuscumque consequentiæ, cum multæ non sint notæ lumine naturali, sed per discursum colligantur, multa etiam, quæ pertinent ad cognitionem propositionum per se et necessariæ connexionis, pendent ex principiis et præceptis artis Logicæ. Ergo non potest intellectus pervenire ad statum perfectum scientiæ, in quo omnes errores istos evitet, et ad diversas conclusiones suas se extendat, nisi sit perfectus per aliquod principium sibi superadditum, qui talem artificiosum modum procedendi demonstrat. Itaque, sicut animal in statu perfecto, id est in statu in quo per se nutritur et augmentatur, indiget cibo tanquam materia nutritionis, et digestionis, et concoctione alimenti; ita ad nutritionem et extensionem scientiarum, quæ debet fieri per multas conclusiones et varias consequentiæ, indiget intellectus cibo, id est speciebus, sed digestis et concoctis, artificiosè dispositis ad inferendum, alioquin non scientificè colliget. Et hoc præstat ars Logicæ.

Dices: Hoc non est esse necessarium ad simpliciter esse, sed ad melius, seu perfectius esse, quia sup-

ponitur ipsum esse scientiarum, sicut cibus supponit esse animalis, et solum requiritur ad aliquid superadditum ipsi esse; ergo non est simpliciter necessarium, id est ad esse.

Resp.: Quod, licet supponat esse, non tamen dicitur requiri ad aliquid superadditum ipsi esse, et quasi illi extrinsecum, sed ad continuationem ipsius esse et conservationem ne amittatur: sufficit autem ad necessarium simpliciter quod requiritur ad esse rei, et non ad aliquid superadditum, licet non requiratur pro omni statu ipsius esse sicut cibus non requiritur ad esse, hominis pro statu generationis, sed pro statu conservationis.

Solvuntur objectiones.

Primo arguitur: Multæ demonstrationes fieri possunt sine Logica; ergo non requiritur ad esse scientiæ etiam pro statu conservationis. Antec. prob.: Quia possunt multæ conclusiones in aliqua scientiâ demonstrari per quatuor modos primæ figuræ, qui ipso lumine naturali sunt noti, et non per discursum artis Logicæ, cum ad illas, ut ad principia, cæteri reducantur; et in ipsa arte Logicæ addiscenda manifeste constat quod per lumen naturale sine alia anteriori Logica acquisita est. Ergo non requiritur ars Logicæ ad ipsum esse scientiæ, etiam ut extenditur ad plures conclusiones, quod est in esse perfecto.

Resp. Neg. anteced.: Nam qui demonstrationes format sine Logica, etiamsi in quatuor primis modis syllogizandi id faciat, semper dicitur habere scientiam in statu imperfecto, quia sine Logica non potest ita perspicue disponere plures materias et conclusiones alicujus scientiæ, ut omnes reducat ad primos modos syllogizandi; imo ad hoc officium oportet esse perfectissime exer-

citatum in aliqua scientiâ, et maxime callere præcepta Logicæ. Nec similiter potest ab oppositis se defendere perspicendo defectus et infirmitatem consequentiarum, quibus impugnatur, aut definitionum et divisionum defectus, etc., sine quo quantumvis fiant plures demonstrationes, semper manent in statu infirmo et imperfecto. Ipsa autem Logica, quando primo inventa est, imperfecte fuit inventa per lumen naturale, sicut omnes aliæ artes, deinde ipsa in statu perfecto, sicut juvat alias, ita etiam juvat seipsam et conservat, et ita non necessaria alia Logica, sed ipsa sibi sufficit.

Secundo arguitur: Nam in ipso lumine naturali est sufficiens virtus ad acquirendam quamcumque demonstrationem seorsum sumptam, nec enim assignari potest aliqua ultima, ultra quam non possit, et illa acquisita non diminuitur virtus naturalis luminis, sed potius augetur; ergo poterit in secundam, et tertiam, et in alias omnes sine Logica, licet non ita commode.

Resp.: In his argumentis, quæ procedunt a numeratione divisiva eorum, in quæ aliqua potentia potest, ad numerationem completam et integram, communiter committi fallaciam accidentis, seu defectum appellationis, quia numeratur unaquæque operatio seorsum, et omittitur modus operandi cum continuatione et extensione unius ad aliud, et defensione a contrariis, etc. Et tamen infertur collectio multorum, seu omnium, in qua collectione iste modus continuationis, seu extensionis includitur; quod in potentiis limitatis stare non potest, nisi aliunde adjuventur. Licet enim non diminuat virtus intellectus ex una demonstratione facta, tamen propter limitationem suam non potest omnia illa continuare, et ab oppositis

defendere, nisi adjuvetur ab aliqua arte. Illa ergo numeratio, licet videatur fieri copulative per particulam *et*, dicendo: Potest hoc et potest illud etc.; tamen quoad sensum fit disjunctive, quia posse hoc seorsum et divisive, et aliud seorsum etc., est idem quod posse hoc, vel illud disjunctive, seu divisive; ex numeratione autem disjunctiva non colligitur distributiva. Nec propter hoc assignamus aliquem terminum in singulari, ultra quem non possit seorsum et divisive, sed in hac numeratione terminus in quem non potest est tota collectio, sive tota sphaera perfectæ potestatis; in hanc non potest, et in imperfectam, seu divisivam potest.

Ultimo arguitur: Logica influit in omnes scientias modum artificiosum procedendi, ut constat ex Philosopho, II Metaph.; et D. Thoma, Ibi, lect. ult., et IV Metaph., lect. IV; ergo se habet ut causa universalis respectu omnium scientiarum. Sed causa universalis requiritur simpliciter ad omnem operationem causæ inferioris, sicut deficiente motu cæli deficerent omnes inferiores motus; ergo Logica ad omnem artificialem demonstrationem simpliciter, id est omnibus modis requiritur: si quæ vero demonstrationes fiunt sine Logica, artificiosæ non erunt, nec usque ad prima principia resolutæ.

Resp.: Quod Logica non est causa universalis per se primo, sed tanquam instrumentum coadjuvans agens principale, quod est intellectus; quod de omni arte docet S. Thomas, I p., q. cxvii, art. 1. Causa autem universalis instrumentalis non est ita simpliciter necessaria, quod sine ipsa nullus effectus artis fieri possit, præsertim quando tale instrumentum virtualiter continetur in ipsa causa principali, et ex ejus principiis deducitur, unde loco illius causa principalis potest supplere

defectum artis, et facere effectum artis sine arte. Cõlum autem non est causa per modum artis et instrumenti, sed est causa principalis et universalis, licet ab alia superiori nota.

Et quod additur de resolutione in prima principia, resp.: Aliquam resolutionem in prima principia, et aliquam bonitatem consequentiæ posse ita esse per se notam, ut sine arte possit attingi, licet sub eo statu imperfecto, qui declaratus est; sicut omnes aliæ artes et scientiæ, quando primo fuerunt acquisitæ, imperfectum statum habuerunt.

ARTICULUS II.

Utrum Logica sit vera scientia et ars.

Non est quod immoremur in explicando quid intelligatur nomine scientiæ; constat enim intelligi *habitu per demonstrationem acquisitum* et ad demonstrationem inclinantem. Demonstratio autem certam et evidentem probationem aliqujus veritatis importat: quæ certitudo et evidentia, licet requirat resolutionem usque ad prima principia, quæ forte in paucissimis invenitur, et circa paucas materias, hoc tamen non est ex defectu scientiæ, sed ex defectu scientium; plures enim solum sciunt scientia imperfecta, et quasi subalternata, quia credunt principia ab alia scientia tradita potius quam in illa resolvant.

SIT ERGO CONCLUSIO: Logica est vere et proprie scientia, et simul est ars; liberalis tamen. — De hac conclusione vix est qui dubitet, licet aliqui voluerint Logicam non esse dicendam scientiam, sed modum scientiæ. Et D. Thomas illam aperte vocat scientiam, iv Metaph., lect. iv, et I-II, q. LVII, art. III, ad 3, et art. VI, ad 3. Et similiter vocat ar-

tem, in lib. I Poster., lect. I; et II-II, q. XLVII, art. II, ad 3. Ac denique, in Opusc. LXX, q. v, art. I, ad 3, inquit: « Quod illæ inter cæteras scientias dicuntur artes, quæ non solum habent cognitionem, sed opus aliquod, quod est immediate ipsius rationis, sicut syllogismum et orationem formare, numerare » etc.

Prima ergo pars conclusionis probatur: Quia Logica habet actus demonstrativos; ergo est habitus scientificus. Consequentia est nota, et antecedens est notius, quia Logica reducit conclusiones ad prima principia indemonstrabilia; v. g., cum probat contradictorias non posse esse simul veras ex illo principio: Quodlibet est, vel non est, ostendit duas contrarias non posse esse simul veras, quia sequeretur duas contradictorias esse simul veras, ostendit syllogismum in *Darii* recte concludere, quia perfecte salvatur in illo *Dici de omni*, et sexcenta alia.

Secunda pars eodem modo probatur, quia convenit illi definitio artis, quæ dicitur *recta ratio operum faciendorum*: unde requiritur ad materiam artis quod non sit omnino determinata, sed habeat aliquam indifferentiam, alioquin non erit capax regulationis et artis, sicut actus videndi et audiendi non sunt arte dirigibiles. Secundo requiritur quod regulatio fiat per certas ac determinatas vias, alioquin si non sint certa et determinata media, sed contingentia, non per artem, sed per prudentiam diriguntur, quæ consilio dirigit, non arte, eo quod non habet certas et determinatas regulas, sed arbitrarias et prudentiales, juxta circumstantias occurrentes, ut docet S. Thomas, II-II, quæst. XLVII, art. II, ad 3. Cadunt autem sub regulatione artis non solum opera externa, quæ vocantur factibilia, circa quæ occupantur artes, quæ vocan-

tur mechanicæ, eo quod opera externa sunt magis servilia et despotica; sed etiam opera interna, quæ sunt magis libera, et minus servilia, et ideo artes, quæ illa dirigunt, vocantur artes liberales: in utrisque actionibus invenitur materia dirigibilis per certas ac determinatas regulas. Unde cum Logica tradat certa et determinata præcepta, et regulas immutabiles circa constructionem argumentationum, definitionum et divisionum etc., ut in pluribus locis Summularum ostensum est, manifeste constat quod Logica habet quiddam requiritur ad rationem artis liberalis, non minus quam Rhetorica, vel Arithmetica, et alia similes.

Solvuntur argumenta.

Contra primam partem conclusionis arguitur: Quia Logica est modus et instrumentum sciendi; ergo non est scientia. Antecedens est commune proloquium; et sumitur ex Aristot., II Metaph., circa finem; et D. Thoma, Opusc. LXX, quæst. v, art. I, ad 2. Ubi dicit: « Logicam non poni sub Philosophia, quasi principalem partem, sed ut quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta. » Conseq. vero prob.: Quia instrumentum non est ejusdem principalitatis cum sua causa vel effectu, ut patet in serra et in penicillo et aliis, quæ non sunt ejusdem rationis cum re quam faciunt et agente a quo moventur.

Resp.: Quod Logica dicitur modus et instrumentum sciendi quasi obiective, non formaliter: agit enim, tanquam de objecto, de modo sciendi et de instrumentis necessariis ad alias scientias, ut sunt syllogismi, propositiones etc.; et ex parte hujus objecti differt ab aliis scientiis, quia

aliæ agunt de rebus, ista de modo sciendi. Et quia prius debet cognosci modus sciendi, quam res, ideo dixit Aristoteles esse absurdum utrumque simul querere; et eodem modo S. Thomas dixit non contineri Logicam principaliter sub Philosophia, quia non agit de rebus, sicut illa, sed de modo cognoscendi res, quod est aliquid minus principale. Unde respondetur, ad consequentiam argumenti: Quod imprimis Logica non est instrumentum aliarum scientiarum, sed ipsius intellectus, qui utitur Logica ut instrumento ad alias scientias dirigendas. Et ita solum sequitur quod Logica non adæquatur intellectui. Et deinde non repugnat unum instrumentum esse ejusdem rationis cum re effecta, licet non semper sit necessarium, sicut per unum martellum fit aliud.

Secundo arguitur: Quia probabile est Logicam docentem et utentem esse eundem habitum, ut art. ult. dicitur; ergo habitus Logicæ elicit actus opinativos, ut patet in Logica utente, quæ topicæ et probabiliter procedit, ut ex D. Thoma, IV Metaph., lect. IV, et Opusc. LXX, constat. Sed habitus, qui elicit actus opinativos, non potest esse scientia; ergo Logica non est scientia. Confr.: Quia ens rationis non potest specificare scientiam realem, cum ens rationis non sit per se cognoscibile, et consequenter neque per se scibile, nec habet veras causas per quas sciatur, aut passiones quæ de illo sciuntur; sed ens rationis est objectum formale Logicæ, ut sequenti articulo dicemus; ergo Logica non est vere scientia.

Resp. de illo argumento esse tractandum infra, artic. ultimo. Interim dicimus Logicam, prout utentem, habere actum opinativum, non ratione motivi formalis, quia non innittitur principiis fallibilibus et

contingentibus, sed ratione effectus subsecuti, quia dirigit modum procedendi opinative in disputatione topica et tentativa, quæ non plene resolutiva est; unde habet actum opinativum directive potius, quam elicitive principaliter. Sic autem non repugnat habitui scientifico habere actum opinativum, quasi secundario et consecutive ad regulas topicas et opinativas, quas scientificæ tradit.

Ad confir.: Respondebitur etiam art. seq., ubi ostendemus in ente rationis inveniri sufficientem cognoscibilitatem et veritatem cum connexionem necessariam, qualis requiritur ad scientiam, non quia subjective et transcendentaliter habeat veritatem, sed quasi objective.

Ultimo arguit.: Ratio artis repugnat scientiæ; ergo altera illarum non convenit Logicæ. Anteced. prob.: Nam ars agit de singularibus et contingentibus, et est in parte animæ opinativa, ut dicit S. Thomas, I-II, q. LVII, art. IV, ad 2, scientia vero est de universalibus et necessariis, et est in parte demonstrativa. Similiter ars procedit modo compositivo et practico, scientia modo resolutivo et speculativo. Unde S. Thomas, I Metaph, lect 1, dividit artem contra rationem speculativam, illamque ponit in parte practica intellectus.

Et confir.: Quia artes liberales dicuntur artes secundum quamdam similitudinem, ut inquit D. Thomas, I-II, quæst. LVII, art. III, ad 3; ergo Logica non est simpliciter et proprie ars.

Respondetur: Quod ars dicitur esse de singularibus et contingentibus ex parte applicationis ad opus, non ex parte regularum, quibus dirigit; illæ enim sunt certæ et determinatæ, et in universali: unde et ars numeratur inter virtutes intellectuales, I-II, quæst. LVII, quæ ta-

men non versantur circa verum contingens, sed circa necessarium, cui non potest subesse falsum, alioquin virtutes non essent, ut docet S. Thomas, VI Ethic., lect., V. Dicitur autem ars esse in parte animæ opinativa, vel propter artes mechanicas, vel propter applicationem ad opus, non vero ex parte directionis et regulationis, quæ ratione ars est virtus intellectualis, quæ non convenit habitui opinativo. Nec denique est de ratione artis quod procedat modo compositivo et practico, sed quando ejus opus est speculatio, dirigit non componendo, sed resolvendo, ut infra amplius declarabitur. Directio enim artis potest tradi etiam modo resolutivo, quando est circa speculationem. Et quando S. Thomas dividit artem contra rationem speculativam, non loquitur de arte liberali, sed de illa, quæ ita est ars quod non est scientia.

Ad confir. dicitur: Quod artes liberales dicuntur artes similitudinarie ex parte materiæ dirigibilis, non ex parte rationis dirigentis; cum enim materia artis liberalis sit opus internum et rationis, quod minus est servile, minus subicitur imperio et directioni artis, quam opus artis mechanicæ, quod totaliter est opus servile. Ex parte tamen regulæ dirigentis, univoce conveniunt artes liberales et mechanicæ. Et tamen quidquid sit de hoc, cum non dicamus Logicam esse artem quomodocumque, sed liberalem, habet rationem artis solum eo modo, quo convenit liberalibus.

ARTICULUS III.

Utrum objectum formale et adæquatum Logicæ sit ens rationis, quod est secunda intentio.

Duo præsupponenda sunt, quæ ad alium quidem locum exactius perfi-

nent, sed pro præsentis difficultate breviter oportet libere. Primum est, dari entia rationis, de quo seq. quæst. agendum est. Et intelligimus nomine entis rationis id quod in se et semota consideratione intellectus non potest existere, potest tamen per intellectum considerari. Multa enim nos considerare, quæ non sunt, notius est, quam ut egeat probatione; sed quia omnia considerat intellectus ad modum entis, ideo ea quæ considerantur, et non sunt, dicuntur entia rationis. Et aliquando tale ens rationis est pure fictum, ut quando imaginamur aliquid, fingendo illud sine aliquo fundamento in re, ut quando formo chimæram, montem aureum, et similia; aliquando vero non est pure fictum, sed fundamentum habet in aliquo ente reali, quod tali modo est cognoscibile, ut ad ipsum modum cognoscendi aliquid illi attribuatur, vel consequatur, quod tamen in re non est, ut quando cognosco Deum relative ad creaturas, vel cognosco tepibras ad modum formæ afficientis aerem, cum in re non sit forma, sed carentia formæ. Et quæ primo modo finguntur, vocantur entia rationis ratiocinantis; quæ secundo modo, dicuntur rationis ratiocinatæ, id est fundata in re cognita.

Secundum quod præsupponimus est: Quid intelligamus nomine objecti formalis. Et dicitur formale objectum illa formalitas, seu ratio, vel determinatio, mediante qua aliquid habet attingi ab aliquo habitu, vel potentia. Constat enim in his, quæ sunt objecta alicujus habitus, vel potentia, et dari rem quæ attingitur, et rationem, seu determinationem ratione cujus attingitur; imo et plures formalitates possunt requiri ut aliquid attingatur, quarum una determinat aliam: et respectu ejus quod determinat vocatur formale illius; et ratio ista formalis solet

vocari ratio, quæ attingitur, seu ratio attingendi, et, si sit ultima a qua cætera determinantur, dicitur etiam ratio sub qua, quia sub illa reliquæ continentur. Exemplum est in visu; videmus enim lapidem tanquam rem visam et objectum materiale, sed ratione coloris, quæ est ratio ob quam lapis potius pertinet ad visum quam ad tactum vel ad alium sensum. Et rursum color determinatur, et formatur a luce, ratione cujus ultimo constituitur objectum in ratione visibilis. Quare quando inquirimus an ens rationis sit objectum formale logicæ, est idem atque inquirere an omnes res et materiæ, quæ a Logica tractantur et diriguntur, pertineant ad Logicam ratione alicujus, quod sit ens reale, vel rationis? Et, si est ens rationis, quodnam illud sit?

His positis, duo in hac parte sunt certa, et in uno est totum difficultatis pondus. Primo est certum et extra controversiam Logicam agere saltem de aliquibus entibus rationis, quæ inveniuntur et attribuuntur rebus cognitis et vocibus, quibus Logica utitur tanquam instrumentis, v. g., ratio generis et speciei, ratio prædicati et subjecti, et similia aliarum intentionum. Secundo est certum non agere Logicam de omni ente rationis in tota sua latitudine, sicut de privationibus, et negationibus, et aliis, quæ sunt omnino ficta; sed solum agere de illis relationibus, quæ fundantur in rebus, in quantum sunt ordinatæ et cognitæ per rationem, et vocantur intentiones logicæ. Unde istæ intentiones logicæ et respiciunt conceptus objectivos, et conceptus formales, et voces, sed diversimode. Nam ad res cognitatas pertinent ut ad fundamenta, in quibus fundantur, et quæ denominant, sicut animal cognitum denominatur genus, et homo species. Ad conceptus vero formales et actus intel-

lectus, tanquam ad operationes, quibus istæ intentiones formantur; et ex attingentia objectorum, quibus istæ intentiones conveniunt, dicuntur etiam operationes rationis recte et ordinate procedere. Ad voces autem pertinent ut ad instrumenta exterius exprimentia conceptus sic vel sic ordinatos.

Quidam ergo attendentes ad res cognitatas, in quibus fundantur illæ intentiones rationis, simpliciter dicunt objectum formale Logicæ esse ens rationis, quod est secunda intentio, quia solum ratione illius tales res spectant ad Logicam. Hæc communis est apud Thomistas. Vide in *Cursu Carm.*, dis. 1, q. 11. Alii, attendentes ad voces et ad conceptus, dicunt Logicam prout respicit voces significativas agere de intentionibus secundis, prout vero respicit operationes intellectus agere de aliquo reali. Vid. Doctor Martinez., quæst. iv. proëm. Alii denique attendentes ad solas operationes intellectus, quas primo et per se dirigit Logica, simpliciter dicunt agere de aliquo reali. Vide Pons., in *Met.*, c. III, q. 1., sect. v.; Suarez, in *Met.*, dis. 114, M. Cahero, tract. 1, disp. 1, dub. 11. Ergo punctum difficultatis est, quid formalis ex omnibus istis sit respectu Logicæ; an conceptus objectivi sub ratione intentionum quas fundant, an conceptus formales, vel voces, sub directione quam habent a Logica, et an hæc sit aliquid reale.

RESOLUTIO juxta mentem sancti Thomæ. Sit unica conclusio: Materia dirigibilis a Logica, tanquam operatio, est aliquid reale. Materia denominabilis ab artificio logico, tanquam objectum, seu res cognita, est quodcumque cognoscibile per illas operationes intellectus, sive sit reale, sive rationis. Forma vero, tam respectu operationis dirigibilis, quam respectu rei cognite, sub qua per-

tinent ad Logicam, est aliquid rationis, non pure fictum, sed habens fundamentum in rebus, tanquam secunda intentio. — Hæc conclusio, quantum ad unum, est communiter recepta, scilicet quod id quod resultat ex directione Logicæ in rebus cognitatis est aliquid rationis, licet alii solum appellent illud denominationem extrinsecam. Quod statim ostendemus esse falsum, et uberius questione sequenti. In alio vero est varietas apud auctores, quia aliqui existimant has intentiones sic resultantes non esse formale objectum Logicæ, sed solum ipsas operationes intellectus, quas dirigit. Quid autem illa directio addat supra conceptus, si est aliquid reale, fore nulli explicant.

Quare præcipuum quod a nobis explicandum est in eo consistit quod nulla forma inducatur a Logica, et per se respiciatur ab illa, quæ sit realis, sed solum secunda intentio rationis. Et pro mente Divi Thomæ ponderari possunt, inter alia, tria loca. Primum est in *Proëm. Ethic.*, ubi inquit: « Quod ordo quadrupliciter ad rationem comparatur. Est enim quidam ordo, quem ratio non facit, sed solum considerat, sicut est ordo rerum naturalium. Alius autem est ordo, quem ratio considerat in proprio actu, puta cum ordinat conceptus suos ad invicem, et signa conceptuum, quæ sunt voces significativæ. Tertius autem ordo est, quem ratio considerando facit in operationibus voluntatis. Quartus ordo est, quem ratio considerat in exterioribus rebus, quarum ipsa est causa, sicut in arca et domo. Ordo quem ratio considerat, sed non facit, pertinet ad Philosophiam naturalem; ordo quem ratio considerat in proprio actu, perlinet ad rationalem Philosophiam (illa est Logica); ordo autem actionum voluntatis pertinet

ad considerationem moralis Philosophiæ; ordo autem quem ratio considerat facit in rebus exterioribus, pertinet ad artes mechanicas. » Ecce ponit D. Thomas pro objecto rationalis Philosophiæ, seu Logicæ, ordinem quem ratio considerando facit in suo conceptu, qui ordo non est ipsa realitas conceptus, nec ratio realis illi superveniens, sed intentio consideratione ipsa facta et formata.

Secundus locus est in *Poster.*, lect. xx, ubi inquit: « Quod, quia circa omnia quæ sunt habet negotiari ratio, Logica autem est de operationibus rationis, Logica etiam erit de his quæ communia sunt omnibus, id est de intentionibus rationis, quæ ad omnes res se habent. » Et denique clarissime in *iv Metaph.*, lect. iv: « Ens, inquit, est duplex, scilicet ens rationis et ens nature: ens autem rationis proprie dicitur de illis intentionibus, quas ratio adinvenit in rebus consideratis, sicut intentio generis, et speciei, et similibus, quæ quidem non inveniuntur in rerum natura, sed considerationem rationis consequuntur; et hujusmodi, scilicet ens rationis, est proprie subjectum Logicæ.

Respondent aliqui D. Thomam loqui de objecto per accidens; vel, si loquitur de objecto per se, sumit ens rationis pro ipso opere rationis, quatenus habet artificio dialecticum. Sed contra: Nam dicit S. Doctor quod tale ens rationis est proprie subjectum Logicæ; ergo non loquitur de objecto per accidens, seu materiali: de hoc enim statim subdit quod est omne ens nature, ut subicitur intelligibilibus intentionibus. Item dicit quod illæ intentiones, de quibus agit Logicus, non inveniuntur in rerum natura; actus autem intellectus inveniuntur in rerum natura. Ergo frustra explicatur D. Thomas de opere in-

tellectus, ut habente artificio rationis, nisi ipsum artificio dicitur ens rationis; et sic habemus intentum, quia illud artificio est formale, ratione cujus ille actus consideratur a Logica. Si autem illud artificio non est ens rationis, sed invenitur in rerum natura, non est intentio considerata à Logica.

Alii respondent loqui S. Thomam de ente rationis, id est de denominatione extrinsecæ, quæ est objectum formale Logicæ. Sed contra est: Quia dicit D. Thomas Logicam agere de intentionibus, quas ratio adinvenit in rebus consideratis, et quæ non inveniuntur in rerum natura. Ille autem denominationes extrinsecæ, vel inveniuntur in rerum natura, quatenus extrinsecæ sunt, et sic de illis non agit Logica, vel non inveniuntur, sed formantur a ratione, et sic sunt ens rationis, quod nos dicimus.

Denique alii dicunt S. Thomam loqui de vocibus significativis, de quibus tanquam de mediis, seu instrumentis agit Logicus, et intentiones istarum sunt aliquid rationis. Sed oppositum manifeste docet S. Thomas, quia loquitur de intentionibus, quæ sequuntur ipsas operationes intellectus, et quas ratio facit in proprio actu, sive adinvenit in rebus consideratis, ut patet in *loc. Metaph.* et *Ethic.* supra citatis; et *Opusc. XLII*, c. iv. Ergo non loquitur solum de intentionibus vocum, sed etiam de intentionibus rerum cognitarum, ut sunt genus, species etc., vel quæ attribuantur ipsis operationibus propriis intellectus. Quare de mente S. Thomæ non potest dubitari, quod pro formali objecto Logicæ ponit ens rationis, sicut etiam pro materiali ponit ipsas res cognitatas, et conceptus ordinatos; ut patet in locis citatis; et *Opusc. LXI*; et *Opusc. LXX*, qu. ult., art. 1, ad 3; et *1 Post.*, lect. 1.

Fundamentum conclusionis est: Quia omnis realitas, quæ inveniri potest in objecto Logicæ, vel est actus intellectus, a quo denominantur res cognitæ, vel est res intellecta et repræsentata, vel aliquid reale superadditum et accrescens conceptibus ex ordinatione Logicæ. Duo prima, secundum suam realitatem, solum pertinent ad objectum materiale Logicæ, quia de rebus cognitis, ut res sunt, agunt scientiæ reales, et de conceptibus etiam ut sunt reales perfectiones intellectus agit Philosophia; solum ergo de illis quatenus ordinalis artificioso modo formaliter agit Logica. Et hoc quod accrescit ex ordinatione Logicæ, vel est sola denominatio extrinseca, qua res redduntur cognita; et hoc naturaliter ad cognitionem consequitur, non autem est aliquid artificiosum, quod per se respicit Logica, quia est ars scientifica. Debet ergo esse aliquid artificium conveniens objectis non in re, sed ut cognitis; et, si convenit rebus ut cognitis, constat esse aliquid rationis, quia convenit illis non ut sunt in re, sed ut sunt cognitæ; neque enim invenitur in re relatio generis, aut speciei etc.

Quod vero accrescit ipsis actibus intellectus, ut ordinalis per Logicam non potest esse aliud quam realis tendentia, vel ordo ad objecta cognita et ordinata per intentiones logicas. Nam quicquid aliud in conceptu ponatur præter ordinem istum ad objecta sic ordinata, non est aliquid reale, et ex hoc illi conceptus et actus dicuntur ordinati a Logica, quia versatur circa objecta cognita, quæ sic ordinata sunt; sicut conceptus non dicitur genus vel species, aut prædicatum aut subiectum, nisi quia attingit rem, quæ est genus vel species, aut prædicatum etc. Ista autem tendentia et repræsentatio circa objecta sic inten-

tionata sine dubio realis forma et perfectio est, sicut etiam ipse habitus scientiæ, qui eadem objecta respicit, realis qualitas et scientia est; sed non est id quod per se et formaliter respicitur a Logica. Tum quia isti actus et conceptus non dicuntur ordinali, nisi quia objecta circa quæ versantur ordinata sunt, atque adeo, si ordinatio in ipsis rebus cognitis est aliquid rationis, etiam denominatio ab illa proveniens in actus non addit novam realitatem. Tum etiam quia hoc ipso quod Logica proponit aliis scientiis conceptus objectivos per intentiones logicas ordinatos, sine alio influxu reali illas dirigit; sicut aliæ artes architectonicæ, quæ dirigunt inferiores, non habent pro objecto formali actus inferiorum artium quas dirigunt, sed objectum quod respiciunt, per cuius propositionem redduntur aliæ inferiores artes directæ, quo modo etiam lumen superius angeli illuminantis inferiorem, explicando et proponendo objectum, ipsum illuminat, ut colligitur ex D. Thoma, de Verit., q. IX, art. 1, ad 2: unde objectum formale talis luminis superioris non est actus inferioris, qui illuminatur, sed ipsum objectum, quo proposito, inferior illuminatur. Similiter cum Logica reliquas scientias ordinet et illuminet quantum ad modum artificiosum discurrendi, non habebit pro objecto formali ipsos actus aliarum scientiarum, ratione tendentiæ et ordinis realis ad objecta sua ordinata; sed illud, quod in objecto cognitio speculatur Logica et aliis scientiis proponit sequendum, id erit objectum formale ipsius, quæ utique ordinatio objectorum secunda intentio est.

Respondent aliqui Logicam solum respicere per se collocationem et dispositionem conceptuum, et unum sit prædicatum, aliud subiec-

tum etc.; quod vero ex hac collocatione resultet aliquid rationis, non per se attenditur a Logica. Alii, quod Logica dirigit intellectum, ut eliciat actus, qui postea habent pro objecto aliquid ordinatum secundum intentiones logicas, et ita objectum immediatum Logicæ sunt isti actus, sed objecta istorum actuum erit aliquid rationis in quantum sunt ordinata, sed hoc est objectum remotum. Alii denique, quod quia operationes intellectus realiter perficiuntur per Logicam, alias non esset perfectior in discurrendo logicus quam rusticus, ideo habet aliquam perfectionem realem pro objecto.

Sed contra primam solutionem est: Quia collocatio et dispositio conceptuum non est collocatio aliqua situalis, sicut lapides in domo, sed est repræsentatio et tendentia ad res recte collocatas et ordinatas inter se; neque enim conceptus dicuntur ordinari quasi entitative, sed quasi repræsentative et respectu objectorum circa quæ versantur; ergo principaliter respicit Logica ordinationem objectorum, formalem autem tendentiam et repræsentationem conceptuum, ut medium attingendi ista objecta ordinata.

Contra secundam autem solutionem est, quod Logica non docet elicere quantum ad suam entitatem, sed ut artificiose disponantur; et quia dispositio artificiosa non aliter invenitur in actibus, nisi in quantum attingunt objecta ordinata et disposita, idem est dirigere Logicam intellectum ut eliciat actus suos artificiose, quod objecta ipsa ordinata proponere, circa quæ actus scientiarum eliciantur; atque adeo primo et per se Logica attingit intentiones secundas, quibus objecta ipsa formaliter dicuntur ordinata.

Tertia denique solutio non est ad rem. Non enim dubitamus quod at-

tingentia objecti, in quantum recte ordinatum est, est realis perfectio cognitionis et scientiæ; sed non est illa formale objectum Logicæ, sed est medium quo attinguntur objecta ordinata a Logica. Sicut cognoscere entia rationis, ut privationes vel denominationes rationis, quæ in aliqua moralitate consistunt, ut contractus, dignitates, et similia, perfectio realis est ex parte cognitionis, sed objectum per illam attingitur non est realis perfectio; sic etiam in scientiis attingentia objecti ordinati a Logica realis perfectio est, sed ipsa ordinatio objecti non est aliquid reale, sed secunda intentio.

Sed inquires duo. Primum: Utrum secunda intentio sit formale objectum Logicæ tanquam ratio sub qua, vel tanquam ratio quæ attingitur? Resp.: Esse rationem quæ attingitur. Nam de secundis intentionibus demonstrantur multæ passionis in Logica, sicut de universali prædicabilitas; ergo est res cognita per scientiam Logicæ, et consequenter pertinet ad rationem quæ cognoscitur. Unde D. Thomas appellat istas intentiones subjectum Logicæ, in IV Met., lect. IV; constat autem quod subiectum est res quæ cognoscitur. Ratio autem sub qua, sicut in aliis scientiis, sumitur secundum abstractionem a materia, quæ præstat modum intelligibilitatis sub quo res diversimode potest cognosci, secundum quod diversimode abstrahitur a materia, ut latius in Philosophia tradetur, et in ult. q. Post. Objectum autem Logicæ, quod est ens rationis, habet abstractionem similem abstractioni Metaphysicæ, id est, ab omni materia, non per depurationem actualitatis ab illa, sed per negationem omnis materiæ.

Secundum est: Inter objecta, de quibus agit Logica, quodnam est objectum principalitatis? Resp.: Quod syllogismus, qui fit per tertiam ope-

rationem, est principale objectum Logicæ; et inter syllogismos ratione materiæ principalior est demonstratio. Ratio est manifesta: Quia, ut docet S. Thomas, 1 Perih., lect. 1; et 1 Poster., lect. 1, omnes tres operationes intellectus ita se habent, quod prima et secunda ordinantur ad tertiam ut ad principalem, in qua perficitur ratiocinatio et discursus, qui recte disponitur per syllogismum, et certo ac firmiter resolvitur per demonstrationem. Cum ergo scientia Logicæ proprie et essentialiter sit directiva rationis, illud est principale objectum, ubi principaliter invenitur ratiocinatio et discursus cum certitudine et sine errore. Contingit autem error, vel ex defectu formæ, vel ex contingentiâ materiæ; ergo principale objectum ex parte formæ est syllogismus recte dispositus, principale autem ex parte materiæ est demonstratio, in qua invenitur processus rationis sine errore tam ex parte materiæ, quam ex parte formæ. De his tamen, quæ pertinent ad alias secundas operationes etiam per se agit Logica, licet minus principaliter, ut in 1 q. Summ., art. 1, ostendimus.

Solvuntur objectiones.

Primo arguitur: Ens rationis non potest esse objectum scientiæ primo et per se; ergo falsa est conclusio. Antecedens prob.: Tum quia ens rationis non est per se et formaliter cognoscibile, quia non est per se ens, et ita per se non fundat cognoscibilitatem; ergo neque per se est scibile. Tum quia non habet passiones, de quibus agat, cum nihil cause; neque causas per quas sciatur, cum non causetur. Ergo de tali ente rationis directe et per se non datur scientia.

Resp.: Quod de ente rationis, quod

nullum habet fundamentum, neque ordinem ad ens reale, nulla datur scientia, sicut de chimæra et aliis similibus. De ente autem rationis, quod habet fundamentum in re, vel ordinem ad ens reale, potest dari scientia per se, sicut de privationibus agitur in scientiis, et in Philosophia unum ex principiis naturalibus est privatio, et de relationibus et distinctionibus rationis multa agunt Theologi.

Et ad replicam: per se non est ens; ergo per se non est scibile. Dist. consequens. Per se, quasi subjective, non est scibile, transeat; per se, quasi objective, nego. Ut autem aliquid sit simpliciter et univoce scibile, sufficit quod per se objective sit attingibile a potentia, secundum quod objectum fundat necessariam connexionem. Sicut etiam aliquid potest dici possibile dupliciter, vel intrinsece et per potentialitatem quam subjective habet, vel extrinsece, quia objective se habet ad potentiam effectivam, ut docet S. Thomas, 1 p., q. ix, art. ii. Et tamen utrumque est simpliciter et univoce possibile. Sic potest esse aliquid scibile, vel ratione intrinsece entitatis, quæ est subjectum cognoscibilitatis, vel quia objective potest cognoscibilitatem habere, respectu intellectus, cum fundamento in re. Et hoc sufficit ut per se, id est simpliciter et univoce, sit cognoscibile; et sic explicat S. Thomas, vii Met., lect. iv, Philosophum dicentem quod non scibile est scibile secundum quid: id est, inquit D. Thomas, « per posterius, quia de non scibili, hoc scire possumus, quod non scitur, sic et de non ente quia non est ». Et ad secundam probat. dicitur: Quod ens rationis non habet passiones realiter causatas, vel causas reales et efficientes sui, habet tamen fundamentales et formales, quæ fundant veram et necessariam

connexionem et veritatem, quod est habere quasi causas metaphysico.

Secundo arguitur: Logica per se respicit operationes intellectus ut dirigendas; sed in istis operationibus accrescit aliqua perfectio realis ex ordinatione Logicæ; ergo aliquid reale habet, quod formaliter respiciat pro objecto. Maj. manifesta est, et a D. Thoma sæpius asserta, in locis supra citatis. Min. vero prob.: Tum quia perfectior intelligentia et discursus est in Logico, quam in rustico nesciente præcepta Logicæ. Tum quia proprium demonstrationis est generare scientiam, in quantum demonstratio est recte disposita; hanc autem dispositionem habet a Logica. Tum denique quia prudentia et reliquæ artes dirigunt actiones suas secundum rectam moralitatem et artificium, quod totum est aliquid rationis, et tamen, quia actiones directæ sunt aliquid reale, dicuntur prudentia et artes habere pro objecto formali aliquid reale; ergo similiter Logica.

Resp.: Supponendo id quod diximus in conclusione, materiam dirigibilem a Logica esse operationes intellectus, quæ artificiose disponuntur, in quantum attingunt objecta logicis intentionibus ordinata, et ponendo ista objecta sic ordinata a Logica, dicuntur reliquæ scientiæ ordinari eliciendo actus, qui versentur circa illa, eo quod in conceptibus et actibus intellectus non ponitur a Logica aliqua ordinatio, quasi entitativa, sed quasi representativa, et in ordine ad ipsa objecta. Unde dicitur ad min. argumenti: Quod, licet ordo et tendentia conceptuum ad objecta recte ordinata sit aliquid reale, non tamen illa tendentia est objectum formale Logicæ, sed est id, quo intellectus attingit objecta ordinata a Logica.

Et ad primam prob. dicitur: Quod perfectior est actus intelligendi in

Logico, quam in rustico, in attingendo et representando melius objecta ordinata; inde tamen non sequitur quod formale objectum Logicæ sit illa representatio et tendentia cognitionis, sed illa ordinatio objectorum circa quæ versatur ista cognitio.

Ad secundam probat. dicitur quod effectiva et physica causalitas, qua actus demonstrationis generat scientiam, quæ est habitus, non pertinet per se ad Logicam, sed ad realem scientiam, et hæc effectiva generatio convenit illi ratione actuum realium, quibus demonstratio constat. Per se autem pertinet ad Logicam considerare in demonstratione rectam dispositionem syllogisticam, et convenientiam materiæ, scilicet quod propositiones sint necessariae et per se, et recte dispositæ, quæ sunt conditiones ex parte objecti requisitæ ut processus scientificus ordinetur, non virtus ipsa effectiva scientiæ.

Ad tert. prob.: Dicitur in primis, circa artes quæ versantur in exteriori materia et Logicam esse manifestam differentiam, quod artes illæ respiciunt quidem aliquem ordinem ab intellectu efformatum et factum, et exterius producibilem per potentiam executivam, v. g., quod ligna disponantur in tali figura et in tali situ et collocazione, quod totum aliquid reale est in se, licet dependens a directione rationis effective. Unde tales effectus artificiosi non dicuntur aliquid rationis objective, sed effective, id est procedunt quidem a ratione, ut ab efficiente et dirigente eorum productionem, non tamen consistit eorum esse in objectiva formatione, seu in ipso cognosci objective. Logica autem respicit ea quæ sunt in objecto, non a ratione moveute ad executionem, sed a ratione ut pure negotiante circa objecta cognita.

Similiter est differentia circa prudentiam et Logicam, licet prudentia versetur circa agibilia, quæ sunt actus interiores. Nam in prudentia sunt duæ partes, alia quæ versatur circa iudicium de rebus et consilium, alia quæ versatur circa imperium et præceptum, seu applicationem circa res iudicatas et consiliatas. Et quidem actus iudicans vel consilians, non est inconueniens quod versetur circa aliquid rationis formaliter, id est circa ipsa objecta sub moralitate considerata, quatenus a regulis legis, aut recti arbitrii ordinata, quæ ordinatio nihil reale ponit in rebus ipsis in se, sed denominationem rationis, vel relationem, quæ tamen non vocatur secunda intentio, quia non conuenit rebus ut cognitis, sed ut appetibilibus sub regula moris. Actus vero imperandi et præcipiendi, qui est principalis in prudentia, ut docet S. Thomas, II-II, quæst. LXVII, artic. VIII, non respicit directe objecta ordinando illa, id enim ordinat lex et ratio, sed directe respicit applicationem voluntatis ad eliciendum actus circa objecta ordinata, eo quod in ista applicatione est præcipua difficultas practica; et ideo prudentia, in suo principali actu, formaliter respicit elicientiam actuum, qui sunt aliquid reale, quam ordinationem objectorum. At Logica non habet actum imperandi et applicandi voluntatem, vel alias potentias, sed tantum ordinandi objecta in esse cognita per secundas intentiones, quæ ordinatione facta vel proposita, sine noua difficultate, vel applicatione imperii, ipse intellectus, vel alia scientiæ formant actus suos circa objecta sic ordinata. Unde formaliter non versatur circa elicientiam actuum, sicut imperium practicum, sed circa ordinationem objectorum cognitorum.

Ultimo arguitur: Logica habet

pro objecto modum sciendi, scilicet definitionem, diuisionem, etc., hoc enim aliis scientiis præbet; ista autem formaliter sunt actus cognitionis, ut artificiose dispositi; ergo illi, quatenus sic dispositi, sunt obiectum Logicæ, nec ad aliam scientiam pertinent; sic autem aliquid reale sunt, id est actus intellectus.

Confirmatur: Quia, etiamsi nulla entia rationis resultent circa objecta, vel etiam antequam resultent, Logica habet dirigere cognitionem; ergo non versatur formaliter circa ens rationis, ut ens rationis.

Respondetur: Non esse dubium quod actus rationis, quibus formatur definitio, et diuisio, cæteraque Logicæ instrumenta, sunt reales entitates, quæ habent ordinem naturalis representationis et tendentiæ ad objecta, super quam tendentiam nihil addit actibus Logicæ, ut ordinari dicantur, sed tota ejus difficultas est circa objecta cognita, ut ordinata sint, quæ ordinatio in objectis est aliquid rationis. Circa elicientiam vero actus erga hæc objecta non est aliqua difficultas a Logica vincenda, sed tantum naturalis representatio producenda ab intellectu. Itaque sunt actus reales ex parte tendentiæ ad objecta et representationis, concedo; ex parte objectorum, quæ per intentionem rationis ordinantur, nego. Et hoc formaliter pertinet ad Logicam, licet id quo tale objectum attingitur conceptus et actus realis esse debeat.

Nec potest dici quod solum in connotato respicit Logica illud artificium, formaliter vero et directe actus. Quia formalis ratio propter quam illi actus pertinent ad Logicam est illud artificium, cum ratione illius pertineant isti actus ad artem, et non ratione suæ entitatis realis, quæ subicitur isti artificio, quatenus representative respicit il-

lud in objecto ordinato, quia sic sunt aliquid naturale, et considerantur a scientia naturali Philosophiæ.

Ad confirmationem respondetur: Quod, etiamsi non resultarent entia rationis formaliter et secundum existentiam objectivam, adhuc daretur Logica, quæ illarum rationes consideraret, saltem ex parte sui fundamenti. Si autem nec formaliter, nec fundamentaliter darentur tales intentiones, non daretur Logica. Sicut etiam in opposita sententia, si non essent denominationes extrinsecæ, vel dirigibilitas artificiosa et realis ipsorum actuum, non esset Logica, quæ solum versatur circa illam. De facto tamen, hoc ipso quod Logica dirigat artificiose actus suos, resultat in objectis ordinatis secunda intentio, quia, ut sequæst. dicemus, art. IV, ex D. Thomas, ex ipso modo intelligendi unum in ordine ad aliud resultat relatio rationis.

Quando autem dicit D. Thomas, I Posterior., lect. I, versari Logicam circa actus rationis dirigendos, sicut ars fabrilis circa actiones manus, sensus manifestus est: quod versatur circa actus rationis, sicut circa materiam dirigendam, supponendo tamen formam artificiosam tanquam rationem formalem istius directionis, quæ, ut dictum est, tenet se ex parte objecti circa quod versatur actus rationis, sicut objectum formale artis fabrilis non sunt actiones manus, sed res factæ per manus.

ARTICULUS IV.

Utrum Logica sit scientia speculativa vel practica.

Multi solent in præsentî tradi ab auctoribus circa differentiam practici et speculativi, et quid sit pra-

xis, et utrum inueniatur solum extra intellectum, vel etiam in intellectu; quæ omnia hujus loci non sunt: sed solum, ut titulus questionis intelligatur, sufficit notare communem differentiam inter practicum et speculativum, quæ sumitur ex Philosopho, in III de Anima, lect. XV, apud D. Thomam, et II Met., lect. II, et I p., q. LXXIX, art. XI, et q. XIV, art. XVI. Et consistit in hoc quod speculativum respicit veritatem, ut sciatur; practicum vero, ut fiat et executioni mandetur in opere. Sed cum ipsa veritatis cognitio sit etiam quoddam opus, et rursus quodlibet opus sit etiam aliqua veritas, oportet valde formaliter inter hæc distinguere. Non enim practicum dicitur quod efficit quomodocumque opus, seu elicit operationem, sed quod dirigat ad opus, et illud per regulas ordinat, et habet pro fine: ita quod non solum sit operatio elicitæ, sed etiam obiectum, seu materia quæ, in sui executione et ut efficiatur, regulis directionis ad faciendum indigeat, et non solum regulis ad sciendum; semper enim sciri et fieri distinguuntur in speculativo et practico. Nec speculativum dicitur quod cognoscit quomodocumque veritatem, sed quod tantum intendit cognoscere, non vero ulterius facere, nec dirigat ut faciat, sed ut sciat et ut ignorantiam effugiat. Unde ut sit speculativum requiritur quod vel materia ejus operabilis non sit, sicut qui considerat Deum, et angelum, aut cælum etc.; vel, si sit operabile, non ut operabile, sed ut scibile, et tanquam verum quoddam attingatur. Ut autem sit practicum requiritur ut materia sit operabilis, et ut modo operabili attingatur. Unde Philosophus, cum distinguit practicum et speculativum ex fine, non loquitur de fine solum ex parte intelligentiæ et operantis actualiter,